

■ Əsəd CAHANGİR

I hissə Əzrayılın mirzələri

Sosial şəbəkədəki dostlardan biri, - "Dekadans ne deməkdir?", - deyə soruşdu və bu sualı ictimai mesaj kimi qarşılayıb, anlayışın sadə və mümkün qədər qısa çözümünü vermək qərarına gəldik. Söz-sözü, fikir fikri ilə çəkdi, bir də məlum oldu ki, təkcə dekadans yox, həm də və daha çox postinsandan bəhs edirik, özü də sadəcə suala cavab vermir, esse yazır. Amma esseden məqsəd bu anlayışlar barədə bütün təfərrüatlarına qədər nəzəri bilik vermək deyil. İstəyirik ki, bədii fikrimizi çulğalayan neqativ axın və ondan qurtulmaq xüsusunda qeydlərimizi bölüşək. Sadəcə, fikrimiz tam aydın olsun deyə, bəzi nəzəri məsələlərə toxunmalı olacağıq.

Dekadans (fransızca "eniş") sənətdə eniş, tənəzzül, dekadent isə bu bunu ifadə edən yazıçıdır.

Sosial məsələlər və vətəndaşlıq mövzularından imtina; normativ əxlaq tələblərinə etinasızlıq; fərdiyyətçilik; ümitsizlik və ölümün tərənnümü; şüuraltı instinktlər, xüsusən də erotizm meyil; realizmdən imtina; mücərrəd simvollar dili ilə danışmaq. Dekadansın əsas özəllikləri bunlardır.

Yeni dekadent gerçəklikdən üz çevirib, özünə qapanan və çıxış yolunu ölümdə görən yazıçıdır. Ölüm onun üçün yeganə ali həqiqətdir. Ölümə təslim olmaq ruhun məğlubiyyətidir. Ölümə təslim olan istənilən ədəbiyyat ruhan ölü və məğlubdur. Dekadans bədii sözün məğlubiyyətidir.

Bəs, onun səbəbi nədir? Köhnə ictimai düşüncə sistemi dağılır, yenisi hələ tam formalaşmayıb və böhran başlayır. Bu böhran sənətdə öz əksini dekadans şəklində tapır. Dünya ədəbiyyat və incəsənəti tarixində dekadans həmişə bir dönmədən digərinə keçid zamanı baş verir: - antik ədəbiyyat özünün dekadansını bütperəstlikdən xristianlığa keçid zamanı yaşayıb və Apuley, Petroni, Lukianın əsərlərində üzə çıxıb; - XIX-XX yüzilliklərin qovşağında Verlen, Gyuismans, Uayld, Solloqub, Balmont, Merejkovski, Gippiusun yaradıcılığında üz çıxan dekadans səniyə kapitalizminə keçid zamanı yaranıb;

- bizdə oxşar proses SSRİ-nin dağılması və yeni topluma keçidlə bağlı ötən yüzilliyin 90-cı illərindən etibarən özünü göstərməyə başladı.

Yeni dekadans tarixi inkişafın obyekтив gedişindən doğur. Lakin ədəbiyyat tarixin duyğusuz fotosu deyil və bədii fikrin öz daxili inkişaf məntiqi də var. Bu anlamda, dekadans romantizmdən modernizmə keçiddir. Gözəlliyə əski romantik inam dağılır, yeni, modernist fikir hələ formalaşmayıb və bu ikisi arasında dekadans yaşanır.

Antik dekadans Olimp allahlarına inamın məhv olması ilə bağlı idi. XIX yüzillikdə dekadans Viktor Hüqo, Jorj Sand və digərlərinə məxsus romantik idealların süqutundan yarandı. Çağdaş bədii fikrimizdəki dekadans 70 il təbliğ olunan vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq, əməksevərlik, xalqlar dostluğu, xoşbəxtlik, bir sözlə, sovet "romantika"sının iflasından doğdu. Sovet dövrü gənc yazıçılar ələmdən nəşeyə, özgürlük dönmə yazırları isə nəşədən ələmə keçdi. Sular tərsinə axdı, süjet öz əksinə çevrildi.

Xalq Yazıçısı Elçin gənc şairlərdən bəhs edən "Payız ovqatının de-

dikləri" məqaləsində bədii fikrimizdəki bu hava dəyişkənliyi haqda yazır: "...son illərin poeziyasında ümummilli poetik mənzərəni dəyişdirən... bədii-estetik hadisə baş verir: ələ bil... poeziya materikimizdən kənarda... poetik ada yaranır və o poetik ada üçün fəsilər yalnız payızdan ibarətdir"

Yazıcının müşahidəsi dəqiq, metaforası yerindədir - payız təbiətin dekadansıdır. Və, doğrudan da, bu gün: - solğun misralar şairlərin, ümitsiz cümlələr yazıçıların qələmindən saralmış xəzan yarpaqları kimi tökülür;

- əksər əsərlərin finalında qəhrəmanlar ya vəlvələ, ya zəlzələdən hökmən ölür, yazırlar ölüm məleyinə mirzəlik edir;

- ictimai-siyasi mövzulardan üz çevirən bədii söz vətəndaşlıq qeyrətini itirir, "sənət sənət üçündür" səsfəsinə yuvarlanır; forma məzmunun fəvqünə qaldırılır;

- gerçəkliyə nifrət və etinasızlıq ifrat fərdiyyətçiliyə, əxlaqa etiraz immoralizmə aparır;

- şairlər bülbül yox, qarğa, mələk yox, şeytanla dərddəşir, bədii fikirdə qara magiya, satanizm əlamətləri gö-

virəm"lə əvəzləmək zorunda qalmışdı. Əksər xanəndələr indinin özündə də sovet ənənəsi üzrə "sevirlər".

Altımışıclardan ölüm mövzusuna ardıcıl müraciətləri ilə seçilən V.Səmədoğlu, R.Rövşən və V.B.Ödər kimi şairlərin sosrealist tənqidin hədəfinə çevirilməsi də eyni məntiqdən doğurdu. Ölüm mövzusuna müraciəti ideoloji yasaqlara qarşı etirazın, mə-nəvi azadlığın ifadə formasına çevirən bu şairlər "ölürəm"i "sevirəm"ə belə asanlıqla dəyişmək istəmirdilər.

Bütün bunlardan sonra ədəbiyyatımız öz payızını sovet rejiminin süqutundan dərhal sonra yaşamağı də-yildimi? Bəs, onun soyuqdu niyə indi daha kəskin hiss edirik?

Çünki 90-cı illərin başlanğıcında meydan hərəkətidən doğan və ictimai şüuru bürüyən inqilabi eynforiya, romantik qəhrəmanlıq eşqi, qəfil siyasi müstəqilliyin gətirdiyi ümummilli sərməstlik dekadans əjdahasının başını kəsdi. Amma bir azdan ictimai şüur oyanacaq, gerçəkliklə gəlmə-gözə duracaqdı. Əjdahanın köşizmiş başının yerindən yenisi çıxırdı.

2000-ci illərin başlanğıcında mil-

birgə kainatı yaradan Allahın özü idi. Xristian dünyası min il Allaha can atdı və bu ali ünvana Dantenin "ilahi komediya"sında çatdı. Dante öz "komediya"sında sevgi himnləri oxuyan doqquz qat mələklər orbitinin tən ortasında işıq saçan Tanrını seyr etdi.

Amma düşüncə nəinki bundan o yana gedə bildi, hətta seyr məqamında belə dayanmayıb, aşağı endi. Dantedən dərhal sonra başlayan İtibah düşüncəsinin (Petrarka, Bokkaçço, Çoser, Rable, Şekspir, Ser-vantes) ünvanı ne kosmos, ne də Allah yox, daha çox insanın özü idi. İnsanpərvərlik erası başlayırdı.

İntibahı əvəzləyən Yeni dövr ədəbiyyatı məsələyə mahiyyətə yeni bir şey əlavə etmədi. Düşüncənin əsas predmeti əsrlər boyu yenə də insan olaraq qaldı, sadəcə, bədii idrak insanpərvərliyin konkret sahələri üzrə "ixtisaslaşdı":

- klassisizm (Kornel) insanın ağ-lını;

- maarifçilik (Didro) elmini;

- sentimentalizm (Stern) duyğu-sunu;

- romantizm (Höte) xəyallarını;

XIX yüzilin sonu humanitar tarixə Aristotel məntiqi və bu məntiqə söykənən bədii fikrin tənəzzülü kimi daxil oldu. Aydın oldu ki, bu məntiq öz ömrünün başa vurub və gediləsi ünvanı özümlükdə yox, başqa yerdə axtarmalıyıq.

Ay batanda Gün çıxır və Aristotel məntiqinin süqutu ilə Platon yenidən doğuldu. Platonun fikrinə, gediləcək ünvan dünyanı yaradan və onun fəvqündə duran ideyalar aləmidir. Filoso-fa görə, ideyalar dünyanı sadəcə yaratmır, həm də yaşadır və ideyalar aləmilə əlaqə kəsilə, maddi dünya badi-fənaya geder, yeni planetar dekadans baş verər.

Üçüncü mövqə - irfan düşüncəsi isə ne ideyaları əsas götürüb, dünyanın üstündən xətt çəkir, ne də dünyanı əsas götürüb, ideyalar aləmini rədd edir. O, orta yolu seçir, zərrə ilə küllü vəhdətdə qavrayır. Uzağa gedib, orta çağ ariflərindən danışmayacağıq. XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatının zirvəsi - "İdeal" (İsa Muğanna) romanı bu düşüncə ilə yazılıb.

Qazağın Suqovuşan kəndində əmi öz qardaşı oğlunun sevdiyi qızla evlənir... Ucaq kənddə baş verən adı bir

qayıdırsı idi. Təsədüfi deyil ki, yazıçı-nın "İdeal"dən sonrakı əsərlərinin qəhrəmanları telepatiya, teleportasiya, telekinez, levitasiya və sair kimi fenomenal qabiliyyətlərə malikdir. Bunlar homo sapiens yox, xüsusi insan tipi-nin təmsilçiləri - muğannalardır.

Amma zamanın sürəti günbəgün ələ artır ki, sözü nəinki Nəimi, hətta Muğanna kimi demək özü də artıq tarixi fakta çevrilib. Son bir neçə on ildə baş verən elmi-texniki sıçrayış insan-lıq tarixini bir-birindən radikal fərqlə-nən iki dövrə bölüb:

- homo sapiensdən bu günə qədərki olaylar birinci erada qaldı;

- yeni minillikdən yeni era başlayır.

İndiyə qədər insan təfəkküründə kəmiyyət dəyişmələri gedirdi, indi keyfiyyət çevrilməsi baş verir. İnsan-lığın neçə minillər latent qalmış poten-sialı bütün mənavi-intellektual miq-yasaları ilə açılır. İnsan postinsanla (posthuman) əvəzlənir. Elə bir postin-san ki, döndü geri baxanda özü özünə poçt qutusunun yanında keşik çəkən avam Novruzəlini xatırladır. Nittşenin sərt üslubunda desək, meymun homo sapienslə müqayisədə necə gülünc-dürsə, insan da postinsana nəzərən

xristianlığın Yer cənnəti anlayışından gəlir və özünün ilk realizm cəhdini SSRİ-dəki "kommunizm quruculu-ğu"nda tapıb. Cəmiyyətin şüur səviy-yesini nəzərə almadan zor gücünə həyata keçirilən bu qırmızı layihə uğursuz oldu və əbədi səadət vəd et-di-yi insanları tankların altında qoydu. Çünki ciddi elmi bazası yox idi, ideo-loji təzyiq, siyasi diktatura, ən yaxşı halda sosial arzuya söykənirdi.

Postinsan isə elmə əsaslanır və

- ən qədim Azərbaycan xalq na-ğillərindən olan "Məlikməmməd"in əsasında entropik bir məsələ - insan-dan (ağ qoç-qara qoç) postinsana (simurq) çevirmə prosesi durur;

- dünya ədəbiyyatında ölməzlik axtarışına həsr olunan ilk əsər - "Bil-qamış" ("Hamısını bilən", "Hər şeyi bilən", yeni Allah insan) azərbaycan-lıların ulu ecdadları olan şumerlər (şum ərləri, əkinçilər) tərəfindən ya-radılıb;

- insanın ölümü və ölməzliyi proble-minə həsr olunmuş ən fundamental əsərlərdən birini - "İskəndərnamə"ni Azərbaycan şairi Nizami yazıb;

- Allah insan konsepsiyası, xüsu-sən də insanın ölməzliyi ideyası dün-ya fəlsəfi fikrinə özünün ən mükə-məl ifadəsini Azərbaycan müfəkkiri Nəiminin Bakıda qələmə aldığı "Ca-vidannamə" əsərində tapıb;

- Azərbaycan şairi Nəsimi insa-nın ölməzliyi ideyası uğrunda daban-nıdan soyulub;

- Azərbaycanın hökmdar şairi Xə-tai fəvqəlnsanın canlı təcəssümü sa-yılıb;

- Azərbaycan yazıçısı Muğannanın "İdeal" romanı insanın ölməzliyi ilə bağlı intellektual ənənələrin nəinki kə-silmədiyini, hətta insan həyatının 72 qəpik olduğu sovet rejimində belə üzə çıxmaq potensialını göstərib;

Bazilərinizin bunları oxuyub ne düş-şündüyünü təxmin edirəm. Düşün-r-sünüz ki, "Bu yazdıqların hamısı sənin bir azərbaycanlı kimi milli təəssübkeş-liyindən irəli gəlir. Sən fəxr edirsən ki, azərbaycanlısan!" Raziyam, doğrudan da, fəxr edirəm. Amma ezoterik bilgi-lərə yaxşı bələd olan Salvador Dalı 1943-cü ildə çəkdiyi "Geopolitiki kör-pə..." əsərində doğulmaq üzrə olan Yeni insanın vətəni kimi görsən, niyə məhz Bakını göstərir?

Bu o demək deyil ki, azərbaycan-çılıq sadəcə ictimai-siyasi yox, həm də ciddi ezoterik şərh tələb edən mə-sələdir?

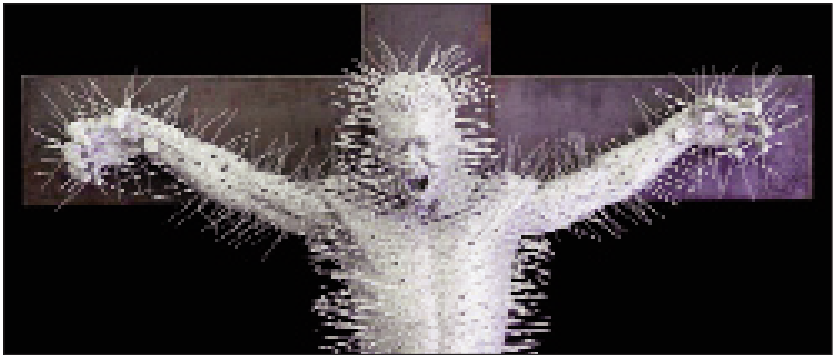
Azərbaycançılıq ideologiyasının banisi Heydər Əliyev cənabları ilə Muğanna arasında on illərə sürən və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasi-bət, ulu öndərin "Nəsimi" filminin sse-narisini məhz ona sifariş verməsi, "Nizami" filmi ilə bağlı Elmlər Akade-miyasında baş verən qalmaqalda dövlət başçısının bəzi cahil alimləri yox, müdrik yazıçıni dəstəkləməsi, qələm adamları arasında ilk dəfə məhz onun ən yüksək orden - "İstiqlal"la təltif etməsi, görəsən, təsadüf idimi? Bəs, Muğannanın ulu öndəri fenomenal qabiliyyətə malik lider ki-mi səciyyələndirməsi necə?

Görünür azərbaycançılığa xidmət edən bu iki muğanna, iki fəvqəlnsan istər Azərbaycan tarixi missiyasını, istərsə də bir-birinin böyüklüyünü gö-zəl başa düşürdü.

Nəhayət, bunlar o demək deyil ki, dekadans bataqlığında çabalayan çağdaş milli bədii düşüncənin qurtuluş yolu azərbaycançılıqdan, o da öz növbəsində postinsandan keçir? Əl-bəttə, bütün bu yazdıqlarımız hamını hökmən elmi-fantastik mövzuda yazmaq, insandan daha çox robotu xa-tırladan, müayinədən daha çox "texts-motra" ehtiyacı olan qəhrəmanları ya-ratmağa, milli sterinqlər, kurtsveyllər, vaçovskilər olmağa çağırış deyil. Şöhbət ölüm ruhu üzərində qələbə-dən, dekadansın dəfindən gedir. Biz-cə, bu olduqca ciddi problemin çözü-mü üzərində düşünməyə dəyər.

APREL TEZİSLƏRİ

postinsan haqqında esse

rünür.

S.Baycan, A.Yenisey, G.Mövlud və digərlərinin trəfəret məzmunlu, antidini, antimilli və antiinsani səciy-ye daşıyan köşə yazılarında da bütün zahiri dövələbəliyyə baxmayaraq, mahiyyətə eyni pessimist ruh hökm sürür. Öz uğursuzluqlarının günahını zavallı milli mentalitetin üstünə yıxan bu nihilistlərin bir qismi şöhrət ardınca Qərbə üz tutsa da, arzuladıqlarını orda da tapmayıb, apatik duruma düşürlər. Siğircin və onun çirkəli yuvanı yenisiyə dəyişmək istəyən balası haqda məşhur lətifə yada düşür. Əgər ölüm ruhu sənin içindədirsə, hara getsən, onu da aparacaqsan. Ya düşüncəni, ya dünyanı dəyişməli-sən. Üçüncü yol yoxdur.

Bəs, bu proses Qərbdən fərqli olaraq bizdə niyə yüz il ləngidi? Çünki biz qərb düşüncəsi müstəvisinə vur-tut iki yüz ildir - Axundovdan sonra keçmişik və bu yöndən Avropadan geri qalmışıq məntiqidir.

Fərdiyyətçilik və pessimizmi rədd edən, yazıçıdan ictimai məzmunlu, gələcəyə inam dolu əsərlər tələb edən sovet ideologiyası bu prosesi daha 70 il geri atdı. Sovetlər olmasaydı, o dövrün S.Vurğun, S.Rüstəm kimi ən tribun şairləri də M.Hadi kimi dekadansa yuvarlanacaq, "ölüm, ey-vah, o nemətdir, o bir şanlı səadətdir" ruhunda şeirlər yazmaqda davam edəcək, "ələmdən nəşeyə" keçə bil-məyəcəkdirlər.

Milyonlarla insanı repressiya ət-çəkənindən keçirən Stalin rejimi "ölüm" sözünü işlətməyi yazıçılara qadağan etmiş, bu anlayışı öz mono-poliyasına almışdı. Təssəvvür edin ki, "Qarabağ şikəstəsi" oxuyan xanən-dələrə ifa zamanı "ölürəm" demək ya-saq edildiyindən, X.Şuşinski onu "se-

li bədii fikirdə baş verən unikal, bir az da gözənilməz hadisə - səciyyə-və ifadəsini Elçin, K.Abdulla, H.He-risçi, M.Köhnəqala, İ.Fəhminin ya-radıcılığında tapan və sürətlə geniş-lənərək ədəbi-bədii prosese ton ve-rən postmodernizm bu dekadansı daha on il ləngitdi. Əjdahanın başı ikinci dəfə kəsildi.

Amma bu da hələ final deyildi. Son bir neçə ildə postmodernist dal-ğanın səngiməsi ədəbiyyatı yenidən dekadansa sürüklədi. Maraqlıdır ki, bu hüznü ovqat postmodernist meyl-in təmsilçilərində də müşahidə olundu. Postmodernist romanın ən tipik nümayini ("Yarımcıq əlyazma") yazan və bununla da milli ədəbiyyat tarixində ilk dəfə Nobelin qapısını döyən K.Abdulla, bədii cəhətdən büt-ün uğuru ilə yanaşı, həm də deka-dans ruhlu romana ("Unutmağa kim-sə yox") imza atdı.

Bəs, bu labirintdən çıxış yolu nə-dədir? Aydındır ki, gediləsi ünvan olanda yul gedə bilsəns. Dekadan-sdan çıxmaq üçün də ünvan lazımdır. Geniş zaman müstəvisində bax-saq, son üç min il ərzində insan düş-şüncəsinin üç əsas ünvanı olub:

- kosmos;

- Allah;

- insan.

Antik düşüncənin əsas ünvanı kosmos idi. Antik insanın pərəstiş etdiyi Olimp allahlarının əksəri bu və ya digər planeti (Zevs - Yupiter, Afrodita - Veneranı, Hermes -Merku-ri, Ares - Marsı və s.) simvolizə edirdi. İnsan zühurundan sonra bu düşüncə dekadansa uğradı.

Orta çağda etiqadın ünvanı kos-mik obyektlərdən metafizik subyektdə yönəldi. İndi düşüncənin əsas ünva-nı bütün kosmik aksesuarları ilə

- realizm (Balzak) güzəranını;

- naturalizm (Zolya) ehtiraslarını - ünvan seçdi.

Ədəbiyyatı yüzillər boyu deka-dansa yuvarlanmaqdan qoruyan bu ünvanlar oldu. İnsanın daha ələ bir yeri qalmamışdı ki, ədəbiyyat ora ünvanlansın. Homo sapiens özü öz gözündə bitmiş, tükanmışdı. İndi ye-ganə ünvan ölüm idi. XIX yüzilin so-nu, XX yüzilin başlanğıcındakı deka-dans bu proseslərin sonucunu, milli bədii sözümüzün "payızı" isə onun yüz il sonrakı analoqu kimi meydana çıxdı.

Bəs, indi yolumuz hayandır?

II hissə Poçt insandan postinsana.

İndi hansı ünvana üz tutaq? Bu suala cavab baxımından qərb düşüncəsinin iki zidd tipi var:

- Platon tipi;

- Aristotel tipi.

Platon ünvanı dünyadan kənər-da, Aristotel dünyada axtarır. Yeni Platonla görə, bədii fikrin ünvanı on-dan kənarda, Aristotələ görə isə onun özündədir.

Söz özü öz ünvanı, şair özü öz predmetinə çevriləndə dalana girir və "sənət sənət üçündür" səfsəsinə yuvarlanır - dekadans başlayır. Gerçəklikdən üz çevirən və özündən ya-zan şairin təklik əzabları, ölüm əndi-sə yox" imza atdı.

Bəs, bu labirintdən çıxış yolu nə-dədir? Aydındır ki, gediləsi ünvan olanda yul gedə bilsəns. Dekadan-sdan çıxmaq üçün də ünvan lazımdır. Geniş zaman müstəvisində bax-saq, son üç min il ərzində insan düş-şüncəsinin üç əsas ünvanı olub:

- kosmos;

- Allah;

- insan.

Antik düşüncənin əsas ünvanı kosmos idi. Antik insanın pərəstiş etdiyi Olimp allahlarının əksəri bu və ya digər planeti (Zevs - Yupiter, Afrodita - Veneranı, Hermes -Merku-ri, Ares - Marsı və s.) simvolizə edirdi. İnsan zühurundan sonra bu düşüncə dekadansa uğradı.

Orta çağda etiqadın ünvanı kos-mik obyektlərdən metafizik subyektdə yönəldi. İndi düşüncənin əsas ünva-nı bütün kosmik aksesuarları ilə

aile-məişət intriqası dalğa-dalğa bö-yüyərək milli, başəri, kosmik, metafizik miqyaslara çıxır, tarix və kainatla bir olur, damla daryaya, zərrə küllə qovuşur. Elə bir yere ki, orda ölüm yox, ölümsüzlük var.

"İdeal"ın birinci hissəsi- "Qapalı dünya" fənanı (ölüm), ikinci hissəsi - "Ədəbiyyət" isə beqanı (ölməzlik) işa-rələyir. Ölməzliyə inam dekadans üzərində qələbədir və bu üzdən "İdeal" təkcə Muğannanın yaradıcılığı yox, ümumən bədii, ictimai və fəlsəfi fikir tariximizə hadisə kimi daxil oldu.

Şərq dünyanın gündoğanı, qərb günbatanıdır. Şərqdən doğan hər han-sı bir təzahürün qərbdə qurubu qanu-nauyğundur. Şpenqlərin dediyi kimi, "Avropanın qurubu" və onun bədii əks-i olan dekadentizm bu ümumi geo-kulturoloji səbəbdən doğur. Demək, dekadansdan çıxış yolu şərqə - gün-doğana qayıtmaqdır. Təsədüfi deyil ki, Nittşe fəvqəlnsanı dair fikirlərini şərq müdrik Zərdüştn dili ilə deyir.

Rene Genon və Cəmil Meric qərb dünyasını bürüyən mənavi-intellektual böhrandan çıxış yolunu ilkin şərq ənə-nəsinin bərpasında görürlər.

Sula oluna bilər ki, axı, şərqin ye-tirməsi olan ariflər də gerçəklikdən üz çevirib, inzivaya çəkilib, ölümü böyük səadət bilirdilər. Onda arifin dekadən-tən, şərqin qərbdən fərqi nədədir?

Dekadent üçün ölüm sadəcə yox olmaq, arif üçün isə ölməzliyə qovu-şaraq yox olmaqdır. Dekadentin düş-şüncəsi ancaq fənaya, yeni ölümə qə-dər getdiyi halda, arifin düşüncəsi fə-nadan keçərək bəqaya, yeni ölməzli-yə çatır. Dekadent üçün ölüm son zamanacaq, arif üçün sonsuzluğa gedən yolda dayanacaqlardan sadəcə biri-dir. Buna görə ifrani düşüncənin şah əsəri "Cavidannamə" (Nəimi), yeni "Ölməzlik kitabı" adlanır.

Lakin bu o demək deyil ki, çağdaş yazıçı Nəiminin fikirlərinə bədii illüstrasiya çəkməli, yaxud Nəsimiyə nəzi-rə eləməli, bir sözlə, hüsrufiliyə meyns-trim yazmalıdır. Muğanna, "İdeal"də, şübhəsiz ki, Nəiminin Allah insan ide-yasına əsaslanır, amma onu kserokopi-ya etmir, çağdaş düşüncəyə uyğun İdeal insan formatına salır. Bu əsərlə ədəbi-bədii fikrimizə daxil olan mu-ğanna anlayışı, əslində, yüzillərlə mövcud olub, sonralar qadağan edilən və tədricən unudulan fəvqəlnsanın

ələ gülməlidir.

Postinsan Aristotel deyən kimi "mən" deyil, amma Platon deyən kimi "başqa"sı da deyil. O bu ikisinin cəmi-dir, ariflər deyən kimi "başqa mən"dir. Yeni insan ne qədər texnolojiləşsə, öz bioloji varlığından ne qədər uzaqlaşsə da, insan olaraq qalır. Terminde "post"la "insan"ın qoşalaşdırılması özü bunu göstərir.

Postinsan ölüm məsələsində de-kadans, ölməzlik məsələsində ifranla ortaq məxrəcə gəlir. Lakin o, ölümə münasibətdə dekadansdan, ölməzliyə yanaşmada isə ifrandan ayrılır:

- postinsan ölməzliyi fiziki, irfan metafiziki anlamda qavrayır;

- postinsan bədənən, irfan ruhun ölməzliyindən danışır;

- postinsan ölməzliyi bu dünya, ir-fan o dünyada vəd edir;

- postinsan ölməzliyin yolunu elm, irfan eşdə görür;

- postinsan ölməzliyin qapısını bir-başa, irfan döyərək açır.

Bütün dinlər insana cənnət, yeni ölümsüzlük vəd edib və antik dövrdən üzü bəri rəsmi elm həmişə buna qarşı çıxıb. Metafizik paradigma ortodoksal elm üçün heç vaxt səciyyəvi olmayıb. Postinsanın meydana çıxması ilə elm artıq özə insana cənnət vəd edir, amma axirət yox, bu dünyada.

Necə, nə dediniz, düzmü eşitdik, insan bu dünyada sonsuzacan yaşa-yacaq?! Postinsan anlayışının düşün-cəməzdə yaratdığı bir az sevincə, bir az vahimə qarışıq radikal inqilabi çevriliş məhz ölməzliyin bu dünyada müm-künlüyü ideyası ilə bağlıdır. Təsəvvür edin ki, bir şəhər yuxudan ayılıb, Kafkanın qəhrəmanları kimi özünlüzdə qeyri-adi durumda görürsünüz. Yox, siz elm aləminə məlum olmayan nəsə əcaib, adam boyda, düşüncənə həşəra-ta "Çevrilmə"misiniz. Heç vaxt eləmə-diyniz, hansısa metafizik günahlara görə sizi "Məhkəmə"yə də çağırırlar. Əksinə, sizə deyirlər ki, bu gündən etibarən Adəmdən gələn günahın irsi dəyişicisi dəylisiniz və ulu babanızın əməlinə görə min illərdən bəri çəkdi-yiniz cəzadan - ölüm hökmündən azad edirsiniz. Çünki siz artıq adam yox, postadamınız. Bundan sonra cənnətdə yaşayacaq, ölümün ne oldu-ğunu bilməyəcəksiniz!

Yeri gəlmişkən, cənnətin bu dün-yadakı mövcudluğu ideyasının kökü